

קהילות דרום צרפת, גירוש פראג ור' יהונתן אייבשיץ

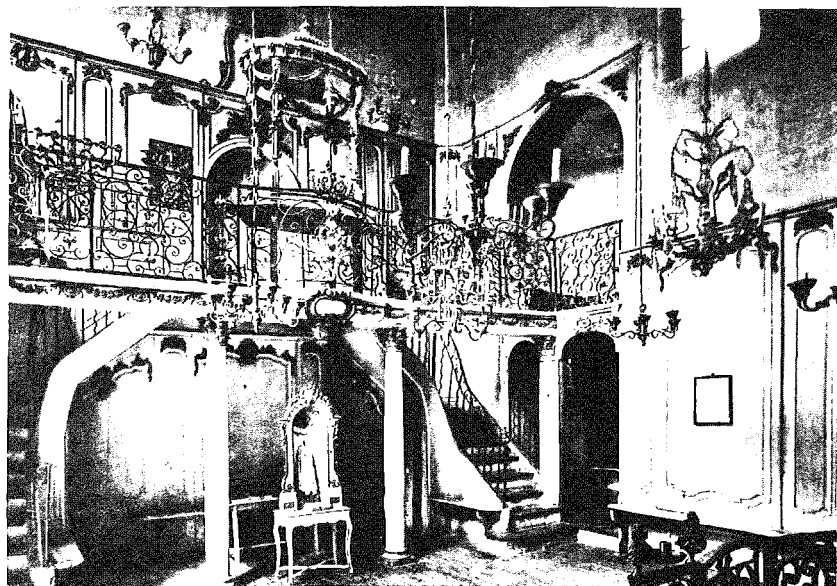
שמעון שורצפוקס

עם הגירוש הסופי של יהודי צרפת ב־1394 והגירוש מפרובאנס ב־1501 (האזור עבר לשלטון מלך צרפת ב־1481),¹ היתה צרפת לכאורה ריקה מיהודים, אלא שהם המשיכו להתקיים במובלעת האפיפיורית שבאזור אביניון, שמאו הגלות של האפיפיורים בצרפת נשארה בידי יורשיהם. אמנם אביניון והקומטאט ונאסין (Comtat Venaissin) לא היוו יחידה אדמיניסטרטיבית אחת: באביניון שלט לגאט אפוסטולי שייצג את האפיפיור, ואילו בקארפנטראץ (בירת הקומטאט) פעל רקטור. שני הפקודים האלה — אנשי כנסייה — נאבקו על הבכורה ולבסוף גבר הלגאט (סגן לגאט החל מ־1691) על מתחרהו. מלחמה זאת מאפשרת להבין את ההבדלים בין שתי הרשויות במדיניותן כלפי היהודים.²

בסוף המאה הט"ו ובהתחלת המאה הט"ז גדל מספר היהודים באזור זה, עקב הגירת פליטים מספרד ב־1492 שחיפשו מיקלט בכל ארץ שהיתה סובלנית כלפי יהודים. השתייכו לקבוצה הזאת הוריו של ההיסטוריון הידוע יוסף הכוהן (הוא עצמו נולד באביניון), שהיגרו אחר־כך עם משפחתם לאיטליה, וכן הוריו — האנוסים, שלא חזרו ליהדות — של חוזה העתידות והרופא הנודע מישל נוסטראדאמוס. באותה התקופה הצטרפו אליהם פליטים יהודים מפרובאנס, שביקשו לא להתרחק ממקומות לידתם. כעבור זמן־מה יחול עליהם דין יושבי מדינות האפיפיור האיטלקיות והם יצטרכו להתרכז בכמה גטאות, שייקראו בעברית מסילות (Carrières) כלומר רחובות.³ יתכן שהשימוש במלה זאת בא לציין את הגבולות הצרים של השכונה היהודית, שהיתה יותר רחוב מאשר שכונה של ממש.

פירוט ההפניות הכיבילוגרפיות — בסוף המאמר.

- 1 ראה: מולינאס, עמ' 21-30; דה דיאנוס, עמ' 193-208; מוסה, עמ' 75-92; שורצפוקס, צרפת, עמ' 123-128; יאנקו, עמ' 22-33.
- 2 ראה: מולינאס, עמ' 97-99; שורצפוקס, צרפת, עמ' 127-128.
- 3 יש לציין, כי גם בהאמבורג נקראת השכונה של הקהילה האשכנזית בשם מסילה.

פנים בית הכנסת בקאבאליון משנת 1772

ארבע מסילות הוקמו: באביניון (Avignon), בקארפנטראץ (Carpentras), בקאבאליון (Cavaillon) ובלישלוא (L'Isle sur la Sorgue). האוכלוסיה היהודית מעולם לא היתה גדולה במיוחד: כ־2000 נפש בסך־הכל, כמחציתם בקארפנטראץ — שם מנו עד שישית מהאוכלוסיה הכללית — כ־350 באביניון, כ־350 בלישלוא וכ־200 בקאבאליון. המסילות היו סגורות בלילה ושומרים שמרו על הכניסה. כמובן נשמרה חובת נשיאת אות הקלון. המסילות, כמו כל גטו אחר, היו צפופות למדי. בקארפנטראץ בנו היהודים לגובה, ובניין המגורים הגבוה ביותר בעיר היה 'מגדל היהודים', אשר רישומו נשמר בציור ישן של העיר.

ארבע המסילות נשארו מעין מובלעת בעולם הנוצרי המערבי העוין. אמנם אנוסים שכרחו מפורטוגאל ומספרד התיישבו בצרפת, אלא שעל־פי החוק הם היו נוצרים, למרות דבקתם ביהדות בסתר.⁴ היהדות האשכנזית היתה מרוחקת מאוד: התרכו התושבים היהודים של מז' ושל אלזאס, אלא שמרחק של כ־800 ק"מ הפריד ביניהם ובין המסילות בדרום צרפת.

ארבע הקהילות פנו מבחינה פוליטית לעבר איטליה, ובמיוחד לעבר רומא: כמוהן היו בני הקהילה המקומית כפופים למשטר האפיפיורי. כל ההחלטות החשובות נתקבלו שם, ולכן היה צורך לקיים קשר רצוף עם ראשי הקהילה הרומית כדי להגן על האינטרסים של קהילות הקומטאט, במיוחד כאשר איימה עליהן הסכנה של הטבלת

4 ראה: שורצפוקס, בורדו, עמ' 4-8; מאלבוין, עמ' 122-129.

ילדים לנצרות ללא הסכמת הוריהם.⁵ היות והקשר עם רומא היה יבשתי, נקשרו קשרים גם עם קהילות איטלקיות אחרות. היקלטותם של לא-מעט פליטים מפרובאנס בקהילות אלו הקלה על חיזוק הקשרים האלה, אבל לא היה בהם כדי למנוע את הסתגרותם של יהודי המסילות.

המעייין בקורותיהם מתרשם, כי הם היו גוף הומוגני למדי. במקורותינו חוזרים אותם השמות: כרמי (Crémieux), מונטיליץ (Monteux), נאקט (Naquet), מיליאב (Milliaud), קארקאשינא (Carcassonne), ליאון (Lyon). עד כדי כך שהשמות האלה מהווים סימן היכר מובהק של השתייכות לקהילות האלה.⁶ כמעט שאין מוצאים ביניהם שמות זרים. המשפחות האלה היו מושרשות בדרום צרפת החל מתקופת ימי-הביניים, ופליטי ספרד ופורטוגאל לא רק נקלטו אלא גם 'עוכלו' בתוכן. ההסתגרות הזאת גרמה להתפתחות מנהגים מיוחדים וכמו-כן להתהוות היגוי עברי מקומי ולהג יהודי של פרובאנסאלית.⁷ היהודים של הקהילות האלה התפללו לפי נוסח מיוחד שלהם, שנשתמר בכתב-יד עד אמצע המאה הי"ח, כאשר סוף-סוף הצליחו להדפיס את המחזור ואת הסידור שלהם, על כל ההבדלים אשר הבדילו בין ארבע הקהילות. המחזור שלהם מכיל כמובן הרבה מן הפיוטים הקלאסיים, שהם חלק מנכסי-צאן-ברזל המשותפים של כל יהודי העולם, אבל גם לא-מעט מן היכול הספרותי המקומי, לרבות פיוטים המוקדשים לזכר אירועים מקומיים — סכנות והצלות — ואפילו תפילה למען האפיפיור ושירים דו-לשוניים (בפרובאנסאלית ובעברית).⁸

חייהם הדתיים של יהודים אלה עדיין לא זכו למחקר מקיף, שיאפשר לקבוע מה היו שרשיהם הרוחניים-דתיים. האם ניתן לומר שהם היו ספרדים? התשובה — במצב הנוכחי של המחקר — יכולה להיות רק זאת: מנהג המסילות היה מנהג עצמאי, המבוסס על המורשת הפרובאנסאלית, כפי שהתפתחה עד הגירוש האחרון של יהודי דרום צרפת. אין ספק שהיה קיים מתח בין קהילות ספרדיות לקהילות הקומטאט, כאשר נפגשו. כאשר במאה הי"ח התיישבו משפחות של יוצאי אביניון במיוחד בכורדו, שבה היתה קיימת קהילה מבוססת של בני אנוסים, סירבו הספרדים להכיר בהם כשוויים ואפילו הכריחו אותם להקים קהילה אחרת בעיר, קהילה שהיתה צריכה להילחם ולהתאמץ למען זכויותיה.⁹ לעומת זאת, בתקופת המהפכה הצרפתית שני הגורמים שיתפו פעולה והקימו חזית מאוחדת מול הגורמים המהפכניים.¹⁰ בכל אופן ברור, שיהודי דרום צרפת לא היו אשכנזים. לכן יש חשיבות יתירה

5 ראה: רות, מיסיון, עמ' 14-1; לונל, עמ' 145-149; מולינאס, עמ' 373-374.

6 ראה: מולינאס, עמ' 71-72; דה דיאנוס, עמ' 194.

7 ראה: מולינאס, עמ' 183; שייקובסקי, לשון.

8 ראה: רות, סרורים, עמ' 99-105; שורצפוקס, מחזור, עמ' 145-156.

9 ראה: מאלבוין, עמ' 217-266; שורצפוקס, בורדו, עמ' 33-34.

10 ראה: פויארוורקר, עמ' 342-338, 380-381; מאלבוין, עמ' 262-263.

לפרשת יחסיהם עם הקהילות האשכנזיות, שהפכו להיות במאה הי"ח הגורם הדומיננטי במערב אירופה בכלל ובצפון מזרח צרפת בפרט. אמנם כבר במאה הי"ז הגיעו עוברי-דרך ושליחים אשכנזיים שונים לארבע המסילות. ב־26 ביוני 1677 הופיע באביניון הרב המפורסם אברהם מאיר, רבה של העיר לבוב (Leopl) שבפולין, אשר קיבל מינוי מן הרבנים והחכמים שנאספו ב־5 באוגוסט 1674 ביריד ברסלאו, כדי לבקר בקהילות היהודיות בכל קצווי העולם ולאסוף את הכספים הנחוצים (עשרת אלפים מגנים) למען פדיון כמה רבנים שנפלו שבויים ועבדים בידי התורכים והטאטארים עם כיבוש העיר קרנין (Kernin) בפולין. בעקבות גזירות ת"ח ות"ט הגיע שליח זה למערב אירופה וביקר בכמה קהילות גדולות באיטליה — ונציה, אנקונה, ליבורנו, טורינו ועוד — בטרם פנה לצרפת. לכן אין לראות בו מבקר שבא מקהילות הצפון אלא שליח שהופנה מאיטליה לאביניון.¹¹

במאה הי"ח הסתמן שינוי מרחיק לכת. יתכן שמצבן הכלכלי המשופר של ארבע הקהילות משך אליהן מבקרים רבים. עם זאת, אין ספק כי מספר היהודים שעשו את דרכם בדרכי אירופה גדל מאוד באותה תקופה. במשך כל המאה ניסו קהילות רבות להתגונן נגד הזרם הגואה של הקבצנים שנהרו לשעריהן, ויותר מפעם הן פנו לשלטונות כדי לאסור את כניסתם או את השתקעותם. הרבה מן התועים האלה כונו בשם 'האשכנזים' (allemands). אמנם כינוי זה איננו מוכיח כי באו מגרמניה, כיוון שה'אומה הגרמנית' כללה גם את היהודים של אלזאס ושל מץ.¹²

ברור כי הקבצנים לא היו היחידים שבאו לארבע הקהילות. אנו שומעים גם על בואם של כמה יהודים ממצ' ב־1703 עובר בעיר יצחק ממץ בדרכו לרומא; ב־1745 מגיע הסוחר אברהם מ־Mannes (ממינץ?) לקארפנטראץ. ב־1778 מסופר על נישואיה של יהודייה מאלזאס — שכבר היתה גרה בעיר כעשרים שנה והספיקה לאמץ לה שם מקומי, בנגודא — עם אחד מבני המקום.¹³ אבל אין ספק, שמספרם של היהודים מן החוץ היה קטן.

שונה היה המצב באשר לרבנים. ברור שארבע המסילות לא היו מסוגלות להכשיר ולהעמיד מתוכן את כל הרבנים שהן היו זקוקות להם, ולכן הן ייבאו רבנים מחוץ לאזור. במאה הי"ח גם הגיעו בקביעות שד"רים לארבע הקהילות, אספו כספים וכאשר נתבקשו פסקו בענייני הלכה ובענייני הקהילה. הירבו לעשות ר' אברהם גידלייא, שאישר ב־1740 את תקנת המותרות של קארפנטראץ¹⁴ והחיד"א שביקר פעמיים בארבע המסילות (ב־1755 וב־1777).¹⁵ אמנם ביקורים אלה חיזקו את רוח הקהילות, אבל לא היה בהם כדי למלא את המחסור ברבנים. כבר בתקופה קדומה

11 מולינאס, עמ' 179, 515-516.

12 ראה: מולינאס, עמ' 407-409; שורצפוקס, צרפת, עמ' 200-201.

13 ראה: מולינאס, עמ' 178.

14 ראה: רות, מתחרות, עמ' 357-367; מולינאס, עמ' 181; יערי, עמ' 494.

15 ראה: יערי, עמ' 570-571; מולינאס, עמ' 182, 376, 384.

יותר הגיעו רבנים זרים לערי הקומטאט.¹⁶ במאה הי"ח שהה באביניון ובקארפנטראץ המלומד והמדקדק יהודה אריה ליב בן צבי הירש מקראטאשין, אבל לא ברור אם שימש כרב בהן.¹⁷ ואילו יעקב אישפירא (השם מופיע בצרפתית בצורות אלה: Espir, Spir, Ispir, Esprit), שחתם על חוזה רבנות באביניון ב-9 באוקטובר 1741, לא היה חדש באזור זה, שכן התחתן עם בת קארפנטראץ ב-1730. לכן קשה לקבוע אם הוא שימש כל הזמן הזה כרב. גם בנו אליהו ויטה (חיים) שימש כרב בשתי הערים האלה עד שעבר לפאריס בתקופת המהפכה. האב יעקב מוצאו מפראג. נראה כי גם רב אחר בשם זה שימש בקודש בקהילות האלה.¹⁸ ב-1774 קיבל מינוי כרב בקאבאליון משה יעקב פאלק, שהיה יליד פולין אבל התיישב כבר עשרים שנה קודם לכן באזור.¹⁹ אין להניח כי אלה היו היחידים שזכו למינויים של רבנות.

למרות העסקת הרבנים האלה — שאיש מהם לא זכה לתהילה מיוחדת — נשארו קהילות ארצות האפיפיור בהסתגרותן במידה רבה. כאשר יושביהן יצאו מבין חומות הגטו, הם התיישבו בדרום צרפת, בפרובאנס ובבורדו. רק מתי מספר מהם הגיעו עד פאריס.²⁰ אין כל ספק כי ארבע המסילות קימו מעין קשר, לא קבוע ולא תמיד מסודר, עם קהילות המזרח: איטליה וארץ-ישראל. פתיחותן, במידה שזו היתה קיימת, היתה בכיוון המזרח, וציר מזרח-מערב זה ישפיע במשך תקופה ארוכה על התפתחותן. אמנם באמצע המאה הי"ח אנו עדים להתחלה של שינוי הכיוון. לא זו בלבד שיוצאי קהילות אלו מתיישבים בפאריס אלא שיותר ויותר קשרים נרקמים בין קהילות אלו לקהילות הצפון. לא יעבור עוד זמן רב וכמקום הציר מזרח-מערב יופיע ציר דרום-צפון, קהילות הדרום יהיו חלק מהיהדות ה'צרפתית' ולבסוף גם יתבוללו בה. מספר תעודות, שחלקן יודפס להלן,²¹ מאפשר לעקוב אחר התחלת התהליך הזה.

תעודות אלה עניינן גירוש יהודי פראג באמצע המאה הי"ח. שמונה מכתבים, אשר העתקם נשמר בכ"י פרובאנסאלי, מאפשרים לנו להבין חלק מן הטראגדיה שעברה בשנת 1745 על קהילת פראג. פראג נכבשה בידי הצבא הפרוסי של פרידריך הגדול, לאחר שכבר בשנות 1741-1742 נפלה בידי הגייסות של צרפת, באוואריה וסאקסוניה. בזמן שני הכיבושים נחשדו היהודים בהתקשרות עם האויב. אין תימה, כי המלכה מאריה תרזה הגיבה בצו גירוש נגד היהודים של פראג, כוהמיה ומוראביה (22 בדצמבר 1744). היהודים קראו לעזרת אחיהם, כדי שיפעילו את כל השפעתם לביטול הגזירה. לבסוף ביטלה המלכה את הצו נגד יהודי כוהמיה ומוראביה (15 במאי

16 ראה: מולינאס, עמ' 70, 182.

17 ראה: גאליה יודאיקה, עמ' 612-613.

18 ראה: מולינאס, עמ' 139, 153, 511; החוזה של אליהו אישפירא פרכו, עמ' 67.

19 ראה: מולינאס, עמ' 138-139.

20 ראה: קהן, פאריס; קהן, מאה; מולינאס, עמ' 418-421.

21 הם נשמרו בפנקס העתקי מכתבים של האזור. סימולו: 2/4958 בארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי. בכ"י זה, אשר מקורו בידי גב' ואלאברג ממרסייל (צרפת), השתמשו ש' שורצפוקס, קארפנטראץ, עמ' 147-156; ברטל.

1745). בינתיים נכבשה פראג חזרה בידי האוסטרים. הצו נגד יהודי העיר בוצע והיהודים הורשו לחזור לעיר רק לאחר שלוש שנים. מצב המגורשים היה טראגי וכל קהילות ישראל נתבקשו לעזור להם.²² אחד הפונים היה הרב המפורסם יהונתן בן נתן נטע אייבשיץ.

הרב אייבשיץ התיישב בפראג ב־1715, וב־1741 נקרא לשמש כרבה של קהילת מץ, שהיתה אז אחת הקהילות החשובות במערב אירופה. הוא כיהן במץ עד 1750,²³ כאשר עבר לשמש כרב של קהילות אה"ו (אלטונה, האמבורג וואנדסבך). שהייתו הארוכה בפראג עשתה אותו למעין פאטריוט של עיר זו, ולכן הוא לא היסס להשתמש במלוא השפעתו כדי לעזור לפליטי פראג. נראה שהוא היה לא רק רבה של מץ, ויש להניח שמינויו כלל מידה כלשהי של מרות על הקהילות האחרות בצרפת. הוא חותם על אחד ממכתביו 'חונה פה קהלת מיץ וכל גלילות צרפת'²⁴ ועל מכתב אחר — 'חונה פה קהלת מיץ ומדינת צרפת',²⁵ יש להניח, כי הכוונה היתה בהתחלה לאלזאס הקרובה, אבל ב־1745 הוא קבע שהיתה לו גם סמכות על קהילת בורדו, שהוא מתאר אותה כ'קצה ארץ צרפת', ועל קהילת באיונה,²⁶ שהיו שתיהן קהילות ספרדיות. לכן טבעי הדבר, שהוא יפנה גם ברוח זו לארבע המסילות, למרות היותן מבחינה חוקית מחוץ לצרפת. יש לציין, כי לא הועלה כל ערעור על סמכותו החדשה. גם כאשר הוא לא נענה, כפי שקיווה, טענו נציגי הקהילה שהם מכבדים אותו, אלא שאמצעיהם מוגבלים.

אייבשיץ פנה כנראה בשלב ראשון לקהילת רומא.²⁷ הוא מסר לה — כנראה בסוף 1744 — שיהודי פראג קיבלו צו לעזוב את העיר עד סוף יאנואר 1745. היות שהוא חי בה עשרים וחמש שנים 'וזה שנים שלשה אשר באתי הגנה לרב ומורה בקהל קדוש ק"ק מיץ וכל מדינות צרפת', הוא ראה חובה לעצמו להתערב, ולכן הוא ביקש מאנשי רומא להתערב לטובת יהודי פראג. אחר־כך, כאשר ביצוע הצו היה כבר בעיצומו, הוא פנה לקהילות דרום צרפת וכתב להן כמה מכתבים. בכ"ח שבט תק"ה (31 ביאנואר 1745) הוא כתב לארבע הקהילות,²⁸ וזאת היתה כנראה פנייתו הראשונה אליהן, יעיד על כך הכתיב המוזר של שמן, כתיב פונטי, שאינו הכתיב המסורתי שהיה נהוג מדורות. הוא תיאר במכתבו את המצב העגום של יהודי פראג: חייהם בסכנה וחובה על כל יהודי לחוש לעזרתם. באותו יום הוא כתב מכתב שני לרב יעקב אישפירא, רבה של אביניון, שכבר קודם לכן עמד בקשר עימו.²⁹ נראה כי הרב אישפירא לא קיבל את מכתבו הראשון ולכן לא ענה לו. הרב אייבשיץ מזכיר לו ש'עמנו הוא ומארצנו יצא', אולי הכירו בפראג, אבל מלשון המכתב אי אפשר להסיק

22 התיאור הטוב ביותר לכך — ראה: מכורך.

23 על רבנותו במץ — ראה: כהן, עמ' 56-58.

24 ראה: תעודה א, להלן.

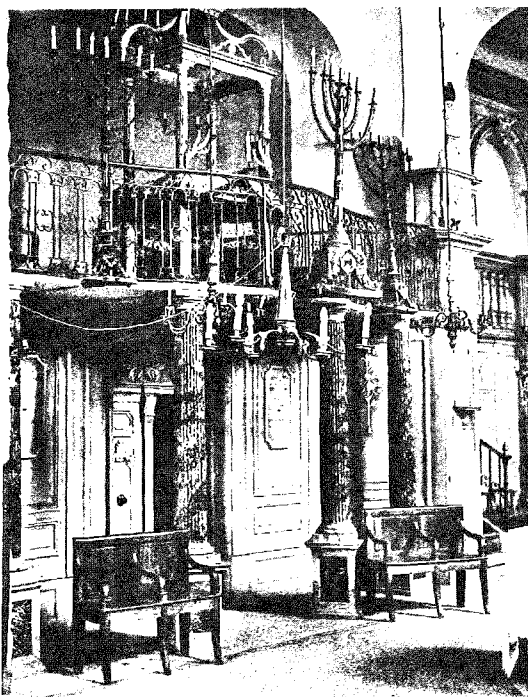
25 ראה: תעודה ה, להלן.

26 ראה: גרץ, עמ' 428-430.

27 ראה: גרץ, עמ' 426-428.

28 ראה: תעודה א, להלן.

29 כ"י ואלאברגי, עמ' 175 א-ב.

פנים בית־הכנסת בקארפנטראץ.
בשנת 1743 נאלצו היהודים
להרוס חלק מן הבניין משום
שהיה יומרני וגבוה וחלש על
הקאתדראלה

כי הרב אישפירא היה מתלמידיו. בכל אופן הרב אייבשיץ דרש ממנו לפעול לטובת מגורשי פראג.

בי' באדר שני (10 במארס 1745) כתב לו הרב אייבשיץ איגרת נוספת ובה תיאור של המצב הקשה מאוד של יהודי פראג, שסובלים מן הגירוש ומן החורף הקר,³⁰ הוא הוסיף כי מלכת הונגאריה שיחררה את כל בעלי החוב של היהודים מחובת התשלום ואף חייבה את כל יהודי פראג לשלם כל סכום שנוצרי ידרוש מהם כחוב; ודרש ממנו להתערב באופן פעיל יותר ולעזור לאחיו מפראג.

המכתב השלישי שנשמר הוא תשובה של קהילת קארפנטראץ מהתחלת אפריל 1745:³¹ אנשי הקהילה היו רוצים ומוכנים לעזור, אבל אפשרויותיהם מוגבלות בגלל בניין בית־הכנסת, וכאן הם מזכירים את האסון המקומי שפקד אותם. באוקטובר 1742 השיגו יהודי קארפנטראץ מן ההגמון המקומי רשות לכנות מחדש ולשפץ את בית־הכנסת שלהם שהיה כמצב רעוע. ב־1743, לאחר גמר העבודה, נקבע כי הבניין יומרני וגבוה מדי, היות שהוא חלש על הקאתדראלה המקומית. ב־15 באפריל נהרס חלק מן הבניין, וליהודים לא היתה ברירה אלא לכנותו מחדש. הבנייה היתה אולי יותר מפוארת אבל הבניין היה הרבה יותר נמוך. כל העבודות האלה חייבו את הקהילה ללוות 40,000 פראנק. כאשר הגיע מכתבו של הרב אייבשיץ, עדיין לא נגמרו העבודות.³² ככל זאת הם הצליחו לאסוף 400 פראנק והודיעו על משלוחם.

גם קהילת לישלוא כתבה לרב אייבשיץ בכ"ג בניסן (25 באפריל 1745).³³ בני

32 ראה: לונל, עמ' 84-86.

33 ראה: תעודה ג, להלן.

30 שם, עמ' 175-176א.

31 ראה: תעודה ב, להלן.

המקום הביעו את נכונותם לעזור, אבל הודיעו כי זמן קצר קודם לכן העלילו נגדם הנוצרים של עירם וטענו שהיהודים הרגו נוצרי אשר גופתו נמצאה ברחוב היהודים.³⁴ היהודים הסתתרו בבתיהם מפחד המהומה והשוד שאיימו עליהם. לבסוף בטלה הגזירה, כנראה לא בלי שוחד והוצאות מרובות. הם מסרו לרב יעקב אשפירא סכום של 405 פראנק, והוא הבטיח לשלח אותם אל הרב אייבשיץ. ראוי לציין, כי מכתב זה נחתם בידי 18 ראשי אב, שהיוו כנראה את כל משלמי המס בלישוא.

בר"ח אייר תק"ה (3 במאי 1745) ענה להם הרב אייבשיץ,³⁵ בכתבו כי היה צריך לקבל כ-600 פראנק, לפי מה שמסר לו הרב אישפירא, ואיך קרה שיצא הרבע תחת השש? הוא ביקש, שיוסיפו 200 פראנק למשלוח הראשון.

בי"ב בתמוז (26 ביולי 1745) כתב הרב אייבשיץ לרב יהודה כרמי³⁶ — כנראה יהודה דוד כרמי, אשר בשנת 1774 שימש עדיין כרב בקארפנטראץ³⁷ — והביע צער על אובדן מכתב קודם שלא הגיע אליו. כנראה הוא רצה להודות על תרומתו האישית של הרב כרמי למען מגורשי פראג. באותו יום שלח הרב אייבשיץ מכתב תודה שני לארבע המסילות,³⁸ כי המכתב הראשון לא הגיע לידיהם. הוא בירך אותם על מאמציהם, בלי לציין את הסכום שנתרם. מכתב זה איננו מכתב נימוסין גרידא, אלא הבעת תודה אמיתית.

כאמור, הגיע לידינו מכתב נוסף שהרב אייבשיץ שלח לכורדו,³⁹ ללא תאריך, שנכתב כנראה בהתחלת האביב, היות שהוא מתייחס לחורף שעבר. הוא מאשר, כי קיבל את תרומת קהילת באיונה ומצטער, שטרם הגיעה אליו תשובת קהילת כורדו. אין לנו כל מידע בדבר הענותה לפנייתו.

הצד השוה בכל המכתבים האלה הוא הכרה בסולידאריות שבין קהילות הצפון לקהילות הדרום. אייבשיץ דורש ללא כל היסוס עזרה ותרומות מארבע המסילות בעבור קהילה רחוקה, כמו קהילת פראג, והקהילות האלה אינן חולקות עליו ואינן מנסות להתעלם ממנו. הן חדות תודעת אחריות כלפי אחותן באירופה המרכזית. ארבע המסילות הרחיבו את האופק שלהן לכיוון צפון וויתרו על קשריהן הבלעדיים עם קהילות המזרח. שני עולמות שחיו בנפרד כמה מאות שנה ובמרחקים עצומים התחילו להתאחד מחדש. סוג חדש של אחדות הופיע, קבע סדרי מחשבה וקשר קשרים מחודשים בין קהילות ישראל של הדרום ושל הצפון תוך ביטול המרחק הפיסי והרוחני שהיה מפריד בין הישובים הגדולים והחשובים האלה.

34 המאורע הזה אינו מוזכר בכל מקור אחר.

35 ראה: תעודה ד, להלן.

36 כ"י ואלאברג, עמ' 250א.

37 יתכן שהוא הרב יהודה דוד, שחיבר דרשה לרגל פטירת המלך לואי ה-15 ועליית לואי ה-16 לכס מלוכה, וכמוכרן חפילה למען שלומו של יורש-העצר שחלה במחלה ישש בה סכנה, ב-1765.

ראה: שייקובסקי, יודאיקה, 5-1684.

38 ראה: תעודה ה, להלן.

39 ראה: גרץ, עמ' 428-430.

א. ר' יהונתן אייבשיץ לארבע הקהילות

[174 ו] אל קרית ארבע היא חבור' טהרה¹ קהלי צבאות ישראל נדיבי עם² זרע קדש מצבתם³ צבי תפארה⁴ בני אל חי במ אימן⁵ מלאים תורה ומצות כרמון⁶ ה' ישמרם שישבו שקט ושאנן⁷ לא ינוס ריחם ולא יפוג טעמן, שמם נודף ממרחק כשמן אפרסמון, ה"ה ק"ק אוויאון קפנדרס ליהאל קאווליאון.⁸

אחרי דרישת שלום כמשפט ואחרי התפלה בסגיות שלומכם באתי בקול תפלה כעני דופק בפתח⁹ ועלי לבי דוה¹⁰ לבשר בשורה אשר לא טובה היא ותשבר גרם.¹¹ אבל הכרח לא יגונה ולהודיע צערן של אחינו בני ישראל הנתונים בצרה לרבים וזכו בם ומפזזים שחדו בעדם¹² כי הלא נודע ביהודא¹³ מקהל רב ישראל היושבים בארצות ביהם ומעהרין¹⁴ תחת ממשלת מלכה מאונגריין¹⁵ אשר בהציעם יהי' מספרם יותר ממאה אלף נפשות ורובם בעלי תורה ויראה ועל גבהם¹⁶ היא עיר ואם בישראל ק"ק פראג אשר לא יסולה בכתם אופיר¹⁷ תפארתם. מאתם יצאה התורה לכל ישראל ובאורם נראה אור לכל הגולה כמדורת אש. ומה טובו ומה יפו שם אהלי ומשכנות יעקב¹⁸ אלו בה"ב וב"מ¹⁹ שם יתנו צדקות ה'י²⁰ שמה יתנו תוקף של הלכה. בעו"ה²¹ זה שלשה שנים אשר (174 ז) מלחמה של מהומה בקרב ארצות הנ"ל ויבלעוהו לגיונות. זה יוצא זה בא זה נוצח זה מנצח. ושנה זו משא קה"ת²² כי בתשרי כבשזו למבצר פראג המלך פריסיין²³ וישב שם עד א"ך כסלו²⁴ ואך יצא יצא בפתע פתאום והמה לא הרחיקו והנה חיל הגוים²⁵ והמוני עם נאספו נכים²⁶ ויבאו על עיר יהודים ועל כל מקום אשר ישמרו שם קנינים וכל רכושם ויכוזו כל אשר להם. לא הניחו כמעט עוללת ובזרון הרגו חסידי עליון, ורבים חללים הפילו²⁷ במכות חרב בגופם פצע וחבורה ומכה טרי²⁸ עד שקול אחינו צועקים מהאדמה מתפלשים באפר²⁹ לעזרה כי מתים ממש ברעב ובקרח הנורא במדינות ההם והם ערטלאים והפשיטו אותם ערומים³⁰ ולא זורו ולא חובשו³¹ מדאבם. והנה ודון המלכה הנ"ל עלה בם שנית וניתן הדת³² חוק ולא יעבור,³³ שתוך המשה חדשים לא יראה ולא ימצא שום יהודי בשום ארצות אלו וביחוד אנשי פראג ימהרו הליכתם מפראג תוך איזה חדשים. או לנו כי חטאנו³⁴ אשר בימינו עלתה כך לאחינו, כי אנה יחנו ואנה יסעו לבא רב מישראל. ורובם לית איסור בכיסם³⁵ איה בית אשר יבנה להם ואיה מקום מנוחתם ומי יכלכל יום בוואם וצידה יעשה להם³⁶ וצאן ובקר ועוגת חלת לחם

1	קרית ארבע = ארבע	10	לפי איכה ה:ז.	23	פרוסיה.
	הקהילות = חבורי טהרה	11	משלי כה:טו.	24	בנובמבר 1744.
	= חבורן.	12	איוב ו:כב.	25	ישעיהו ס:ה, ו.
2	תהלים קיג:ח.	13	תהלים עו:ב.	26	תהלים לה, טו.
3	ישעיהו ו:יג.	14	Moravia, Bohemia	27	משלי ז:כו.
4	ישע' כח:א.	15	הונגאריה.	28	ישעיהו א:ו.
5	השוה: דברים לב:כ.	16	קרי: גביהם.	29	ירמיהו ו:כו.
6	בבלי ברכות נז ע"א.	17	איוב כח:טז.	30	איוב כב:ו.
7	ירמיהו לו:י.	18	תהלים פז:ב.	31	ישעיהו א:ו.
8	שיבושים של השמות:	19	בתי-הכנסת ובתי מדרשות.	32	אסתר ג:טו.
	Cavaillon, L'Isle, Carpentras, Avignon	20	שופטים ה:יא.	33	לפי תהלים קמח:ו.
	— ראה לעיל.	21	בעונותינו הרבים.	34	איכה ב:טו.
9	לפי שופטים יט:כב.	22	לפי במדבר ד:טו.	35	לפי בבלי תענית יט ע"ב.
				36	לפי שמות יב:לט.

יכינו להם. המדבר יהי' לישראל אשר כבוד ה' הולך לפניהם להאכילם לחם מהשמים וגיוזו שלוי³⁷ ונוזלים מסלע.³⁸ ואם לא ירחם ה' עמו ח"ו רובם יתמו ושם ימותו³⁹ ברעב ובחוסר כל, והנה בכל מקום ומקום אשר ישראל יושבים אבל גדול ליהודים⁴⁰ וירב בבית יהודא תאני' ואני'⁴¹ ויקומו וינדרו⁴² נדרים ונדבו נדרות עצומות לחזק כושל להיות עזר וסעד לנרכאים במקצת. ולכן גם אליכם שמתי פני⁴³ בתחנה: אל תעמדו מרחוק⁴⁴ להושיע לאחינו בעת צרה, ואם המקיים נפש אחת מישראל יחשב כמקיים עולם שלם⁴⁵ אף כי המקיים ומסייע שיש בו ממש לנפשות האומללים האלה אשר כילי.⁴⁶ אתנו ב'י' חרב רעב שבי גלות וצירוף, עמדונא לימין דלים. ברכו ה' אשר נתן לכם להטיב עם אחיכם אשר הי' יושבים בטח⁴⁷ וכמעט רגע⁴⁸ עליהם עבר כעס מלכו של עולם והמה מדוכאים מפשעינו, ומהרו להרבות מוחר ומתן,⁴⁹ כי כל שעה זימנא הוא אשר ממש לאלפים מתים נפחיו כפן⁵⁰ ומחוץ תשכל חרב ומחדרים⁵¹ עוללים שאלו לחם⁵² ופורש אין להם. ולכן החישו מפלט⁵³ לדל, משגב אביון בצרה והלא צדקה תציל ממות⁵⁴ ומכל (א175) פגעים רעים, ואל תשליכו דברי אחרי גיוכם⁵⁵ רק יהי' בעיניכם כאילו אני עומד מול מחנכם מתחנן למולכם משמיע קול, מי האיש אשר נדבה לבו להצלה רבה כזו יתן וכל פרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ועלתה בכם צדקתכם כי תבאו יום מחר אל שכרכם⁵⁶ אי"ה. ודי בזו כי לרב צערי יגוני חשכו עיני ורפו ידי ואני מייחל מצפה תשובתכם, מחוה קידה מול הדרתכם וכפי שטוחת בברכה. ה' יברך אתכם, ויהי נועם ה' עליכם⁵⁷ ולא יהי' פרץ וצווחה ברחובתכם.⁵⁸ דברי הכותב אכ"ח שבט תקה"ל⁵⁹ הק' יהונתן בהרב המנוח מהורר"ן⁶⁰ נטע זלה"ה חפ"ק⁶¹ מיץ וכל גלילות צרפית.⁶²

ב. קהילת קארפנטראץ לר"י אייבשיץ

[189א] אתר דינור וזקוקין¹ שואלים בשלומי אראלים ומצוקים,² מכריזי עלי' מן שמיא הבו יקרא לדיוקין עמיה חדרתין ועתיקין, ומריח שלמותו מתעטשים³ בכנפות הארץ וים רחוקים, ה"ה הגאון הכולל הרב המובהק המופלג בחכמה ובחסידות כמהורר"י יהונתן בהרב המנוח מהורר"ן נטע זלה"ה החונה בק"ק מיץ יע"א, ישמרהו השומר אמת לעולם נס"ו כ"ר.⁴

ראשית כל תרומת קול התחנה לאלה עילאה דמיניה חסדא וחנא, יכונן ירומם

37 לפי במדבר יא:לא.	49 בראשית לד:יב.	60 מורנו הרב רבי נתן.
38 תהלים עח:טז.	50 בבלי תענית יט:ע"ב.	61 חנה פה קהילת.
39 במדבר יד:לה.	51 דברים לב:כה.	62 לפי ההגייה ביידיש.
40 אסתר ד:ג.	52 איכה ד:ד.	
41 איכה ב:ה; ישעיהו כט:ב.	53 תהלים נה:ט.	איגרת ב
42 יונה א:טז.	54 משלי י:ב.	1 ירושלמי ברכות פרק ה
43 ויקרא כ:ה.	55 לפי ישעיהו לח:יז.	הלכה א, ט ע"א.
44 שמות כ:יז.	56 לפי בראשית ל:לג.	2 בבלי כתובות קד ע"א.
45 סנהדרין: ד, ה.	57 תהלים צ:יז.	3 ירושלמי סוכה, פרק ה,
46 ראה: ישעיהו לב:ה.	58 31 ביאנואר 1745 (יום	הלכה ג, נה ע"ב.
47 דברים יג:י.	ראשון).	4 נצח סלה ועד כן יהי
48 ישעיהו כו:כ.	59 תקי"ה לפרט קטן.	רצון.

מעב"ת,⁵ יתמיד יעמיד כסא הוראתו לדור ודור לנצח נצחים עד ביאת ינון⁶ ולבנון ביתו⁷ כ"ר.

הנה היום במר שיחנו נשיח ונהמה,⁸ עינינו נגרה ולא תדמה מאין הפוגות⁹ על רובי המאורעות והתלאות, מקבילות הלולאות,¹⁰ לארבע הפאות, דאצער א דידן יתבינן וקיימינן שקלינן וטרינן סלקינן ונחתינן להמציא מרגוע לנפשנו¹¹ נפש נענה מקוטרת מר ולענה¹² על מכה ישנה לא זורה ולא חובשה.¹³ זה שלש שנים שני חיי צר"ה¹⁴ לא קמה אלומתה ולא נצבה¹⁵ על בי כנישתא דילן דשף מדוכתיה¹⁶ אשר יד האויב נגעה בו בתואנות ועלילות רשע,¹⁷ ובאשר כרע שם נפל¹⁸ ונחרב ב' פעמים בעוה"ר,¹⁹ ועדיין קרקע עולם היא²⁰ ואין מקים מעפר דלותו מחמת המציק²¹ אשר כונן להשחית אחר שקיעת ממון סך עצום שנשתקע בבנין ההוא מארבעים אלפים פראנקוש²² שלוינו מגויי הארצות הן לחוב ולמש"א כבד היות כבדו יותר מכחנו ולא עלתה בידינו שום תקומה ותרופה כי עדיין בחרבנו עומד. וזאת שנית כסות דמעה²³ דחמירא טפי וזאת עלתה על כלנה²⁴ קורת בית הב"ת²⁵ מלכו של עולם כבודה בת מלך פנימה²⁶ תורתו הנעימה אשר בעו"ה נעה ונדה²⁷ גולה וסורה²⁸ ולא ידע את מקומה עד יערה עלינו רוח ממרום²⁹ רוח חן ותחנונים כ"ר. ובהיותנו עסוקים באותו ענין המר ההוא ובצוק העתים ובאותה שעה פיתקא מן שמי רוממותו נפל אגרת סיבובית³⁰ בקול ההולך על ארבע קהילות מדינתנו ובלב נשבר ונדכה³¹ בוכה ומבכה מודיע צערן של רבים לרבים. לזאת יחרד לבנו מחרדה לחרדה ושאון ים³² דמעוטינו הולך וסוער בתאניה ואניה³³ על עיר הומיה³⁴ רבתי עם³⁵ רבתי ברעות היותה מוקפת חימ"ה אשר יצאתה עליה גזירת גלות סחוב והשלך³⁶ עם ה' אל אחת ההרים ואל א' הגאיות,³⁷ מהר לגבעה ישפלו רבה הבכיה כפלים לתושיה³⁸ כאלפי"ן עייני"ן³⁹ על יושבי יעבץ⁴⁰ הרעתים שמעתים אשר מהם תצא תורה לעולם, שאם ח"ו נגזר דינם איך תשתפכנה אבני קדש בראש כל חוצות ותורה מה תהא, ועל דא ודא קא בכינן ובהאי גוונא מצלינן אכשיר"י ומאיר"י זכות תורתם [189ב] יגן עליהם מכל גורות קשות ורעות כ"ר. והגם כי קצור קצרה ידינו מפרדות⁴¹ על עצמנו אשר כמעט נתיבשו המקורות ונתלקלו הצינורות אשר בעוה"ר אם מי השפע טפח השאיבה ממנה היא טפחיים לרוב הסכות אשר סבבנו כי אין מספר לגדודי התלאות המוצאות אותנו מרוב מסים וארנוניות המוטלות עלינו היותנו נתונים בין ידי זאבים טורפים,⁴² קוצים כסוחים,⁴³ סלון ממאיר וקוץ מכאיב⁴⁴ מושלים בגופנו ובממונינו

5 מעלת כבוד תורתו.	18 שופטים ה:כז.	31 תהלים נא:יט.
6 תהלים עב:יז.	19 בעוונותינו הרבים.	32 לפי תהלים סה:ח.
7 לפי מלכים א ז:ב.	20 השווה: בבלי סנהדרין ער,	33 ישעיהו כט:ב.
8 תהלים נה:יח.	ע"ב.	34 שם, כב:ב.
9 איכה ג: מט.	21 ישעיהו נא: יג.	35 איכה א: א.
10 שמות כו:ה.	22 פראנקים.	36 ירמיהו כב: יט.
11 ירמיהו ו: טו.	23 מלאכי ב: יג.	37 מלכים ב ב: טו.
12 שיר השירים ג: ה. השווה	24 לפי: משלי לא:כט.	38 איוב יא:ו.
משלי ה: ד.	25 הבית תפלה.	39 לפי בבלי שבת קג ע"ב.
13 ישעיהו א:ו.	26 תהלים מה: יד.	40 דברי הימים א, ב: נה.
14 לפי בראשית כג: א.	27 בראשית ד: יב, יד.	41 ישעיהו נ:ב.
15 לפי בראשית לז: ז.	28 ישעיהו מט: כא.	42 יחזקאל כב: כז.
16 לפי בבלי מגילה כט ע"א.	29 ישעיהו לב: טו.	43 ישעיהו לג: יב.
17 תהלים קמא: ד.	30 אגרת סיבובית = חזור	44 יחזקאל כח: כד.

כתואנות אשר מבקשים עלינו, וכמה פעמים כפשע בינינו ובין המות⁴⁵ כי לזאת צריכים אנו לרחמים. השם ירחם עלינו ועל עמו ישראל.

עם כל זה לא נסוג אחור לבנו,⁴⁶ כי מי ראה יקר אגרת תפארת צדיק יסוד עולם היוצאת לשאוב מי גשמי נדבות להחיות לב נשברים ונדכאים⁴⁷ ולא יתן אל לבו. לזאת שמענו לקול יונד"ב⁴⁸ והעיר ה' רוח⁴⁹ כל איש ואיש ונדבה רוחם כפי כחם בין דאמיד בין דלא אמיד ועלתה כל הנידר והנידב לטך ארבע מאות פראנקוש צרפת. וגם כי חזינן דמתנה מועטת היא ולא מנה ראויה להתכבד דאי משערינן מה ניתן זה לפני מאה אלפים איש, ומובטחים אנו שיהא מיעוט דמינו נחשב לפני מעכ"ת.⁵⁰

וסהדנו במרומים כי יותר מה שהעגל רוצה לינק הפרה רוצה להניק⁵¹ אך הזמן בוגד מנענו מבוא בדמים מרובים ויטיב ה' לטובים ולישירים בלבותם כ"ר. ועתה יסוד המעלה הגדולה והתפארת דרוח אלדין קדישין ביה, נפשנו שחה עד עפר⁵² רגלו מע"ת ומנחינן צלתן בבני דרקיעא לאלה שמיא וארעא די ארכא בחיין ושלטונותא יהב ליה. יעמידו ויתמידו על רום ההשפעות והברכות אשר במעון קדשו שמורות וערוכות. עיניו יחזו בשובה ונחת אחינו הנאנחים והנאנקים. עפעפיו יבחנו תקומת דוד הנופלת בעזר הגזר ומקים בשוב ה' את שיבת ציון וירושלים⁵³ בנה שאנן כנפשו הטהורה והקדושה וכנפש החותמים ברוח נשברה וחלושה. פה קארפינטראץ אלה פקודי המשכן משכֵן הַעֲדֹת⁵⁴ לס'⁵⁵ ולפרט.

ג. קהילת לישראל לר"י איובשיץ

[190א] זהר וזהיר כאספקלריא המאירה,¹ זהר וזהיר ובהיר חזורו כסחרא, זהר וזהיר חריק ניצוצין ושבביין דנור² לכל סטרא, אורו והודו מבהיק על כל בני חלדו ראש גולת אריאל ה"ה כמוהר"ר יהונתן היושב על כסא הוראה בק"ק מיץ ואגפוי. יושבי איים בארץ נשי³ עולים בשמי עלי לפני מחנה אלקים בתשוב"ה שמגעת עד כסא כבודו במנחת מרחשת,⁴ שפתינו שפתי ישנים⁵ בתרדמת הזמן רוחשות ודובבות בכתב ומכתב לא שרק ויעלת חן, במיעוט שיחה במיעוט דרך אר"ש.⁶ כי במקום שאמרו לקצר אין לנו רשות להאריך כי נחנו מה לספר בשבחיו אפי' כמלא נימא לכן אין בארו"ן רק שתי שורות באגרת ואגרת ומסוכסכת זאת אומרת מכאן מודעה לרבא כי א"ך לאדר ראשון⁷ נראה עלינו מגילה עפה⁸ נכתבת ונחתמת בטבעת המלך:⁹ מאן מלכי רבנן,¹⁰ וקולו שמענו מתוך אש לבנה על גבי אש שחורה שהושחרו פנינו וחשכו עינינו כאשר שמענו קול שוב"ר ומשבר¹¹ ייליל ומיילל בלשון כבד אוי"ה סופ"ד אוי"ה שוכ"ל את המ"ך דלו"ת ומסכנות מגזרות קשות שגזרה מלכה של אונגריין¹² מגט פטורין וגט גרושין על יושבי עיר ואם למקר' ולמסורת¹³ ק"ק פראג

45	שמואל א כ:ג.	54	שבת פרשת פקודי חל	5	שיר השירים ז:י.
46	תהלים מד:יט.		בשנת תק"ה כ"ב במאוס	6	ארשת שפתינו.
47	לפי ישעיהו נז:טו.	1745.		7	23 בפברואר 1745.
48	ירמ' לה:ח.	55	לסדר?	8	זכריה ה:א, ב.
49	עזרא א:א.		איגרת ג	9	אסתר ג:יב.
50	מעלת כבוד תורתו.	1	השווה: דניאל יב:ג.	10	לפי בבלי גיטין סב ע"א.
51	בבלי פסחים קיב ע"א.	2	דניאל ז:ט.	11	לפי: שמות כג:כד.
52	תהלים מד:כו.	3	תהלים פח:יג.	12	הונגאריה.
53	תהלים קכו:א.	4	ויקרא ב:ו.	13	ראה: בבלי סוכה ו ע"א.

ומדינות פיהם.¹⁴ אז ישבנו גם בכינו¹⁵ בדמעות שלישי ובצוחה באזהרה שתכף לשמיעה תנופה להרים ולהתרפס יד איש כמתנת ידו¹⁶ שאין להחמיץ את המצות. אך חלק והפסיק הענין שא"ן¹⁷ גדול הי' באותו היום שהוכפלו בו הצרות מהתלאה אשר מצאתנו¹⁸ שבו ביום נשנית עדיי"ת בשפת שקר ולשון רמיי¹⁹ בעלילות רשע²⁰ שהעלילו הנוצרים נגד היהודים שהרגו נוצרי ברחוב היהודים ונתוועדו כמה אנסים חיבור עצבים קשר של רשעים לבוא במסילתינו וכלי משחיתם בידם למחר שלל חש בז²¹ ובאותה שעה ישבנו במישר בית קיטתא בין תנור וכירים בסתר המדרגות ועינינו אל ה' אלקינו²² עד שריחם עלינו והוציא לאור משפטנו²³ שאנשי המשפט חקרו ודרשו על הדבר הזה ולא מצאו רק דברים [ב190] מיוסדים על אבני תודה ובוהו, דברים הפורחים באויר שלא הי' להם על מה שיסמוכו, וגזרו שלא ירים איש את ידו ואת רגלו נגד היהודים. וברוך ה' שבעבודתינו לא עזבנו והטה אלינו חסד לפני חשובי עירנו להליץ בעדינו וגם לרבות כי בשני לחדש ניסן²⁴ גמרנו לקשר נדבותינו איש כפי מסת ידו,²⁵ א' המרבה וא' שממעית²⁶ כו'. ובעת ההיא שמענו קול הולך ומגיע לאזנינו מכת"ר²⁷ יעקב אשפירא היושב בק"ק אוויגניאון שדרוש דרש כסף נדבותינו באמונה ובטחון שאם יהי' הממון מסור בידו יחיש וימחר מעשהו ולא יאסר בשהיי²⁸ להגיעו אל הקדש במהרה לצורך הנפשות צרורות ומסורות ביד אדונים קשים. וברביעי בשבת חמישי לחדש ניסן²⁹ מסרנו אליו ארבע מאות וחמשה פראנקוש ממון נדבותינו, וצרור הכסף לקח בידו,³⁰ ועתה אל הדבר הזה אנחנו מתחננים בתפלה ובקשה שלא ינעול רבינו דלת בפני בעל תשובה³¹ ויפשוט ימינו מעל כסא כבודו ויחזור ויתן מהודו ויפיץ על"ן אור"ו להודיענו אם כבלעו כך פלטו,³² ואם כבר הגיע הכסף אל ידו. והננו יושבים ומצפים תשובתו הרמתה משתחווים מרחוק בקידה חמש מאות מתפללים לאל ש' שיאמר לצרותינו די אכיר. כ"ד³³ החותמים פה לישלוא במחזרת הפסח ברוך הב"א למב"י התק"ה³⁴ ליצירה, יצחק דמיליאב³⁵ יאודה דבילקאיירי³⁶ בנימין כהן ישראל דבילקאיירי יוסף דבילקאיירי הצעיר יוסף כ"ץ הצעיר דוד אברם ס"ט³⁷ הצעיר וועיר דוד דמיליאב ס"ט הצעיר אברהם מונטיליץ³⁸ ס"ט משה דבילקאיירי הצעיר משה כהן ס"ט שלמה דמיליאב אליעזר אברם הצעיר יאודה דמיליאב ס"ט מיכאל אברם יצחק דיניאוא³⁹ אליאו כהן צמח אשטרוק אהרן אשטרוק.

יעלה ויגיע ליד החכם השלם גאון הדור והדרו כמוהר"ר יהונתן היושב על כסא הוראה בק"ק מיץ.

14	בוהמיה.	24	4 באפריל 1745.	32	בבלי פסחים ל ע"ב.
15	תהלים קלז: א.	25	השוה: דברים טז: נז.	33	כה דברי.
16	דברים טז: יז.	26	שמות טז: יז.	34	ביום ח' לספירת העומר
17	אולי צריך לקרוא שאון.	27	מכבוד תורתו.	35	והוא 25 באפריל 1745.
18	במדבר כ: יד.	28	כמו בשחיטה.	36	de Milhau
19	תהלים קכ: ב.	29	7 באפריל 1745.	37	de Beaucaire
20	ראה: תהלים קמא: ד.	30	משלי ז: כב.	38	סופיה טב.
21	ישעיהו ח: א.	31	השוה: בבלי סנהדרין לב ע"ב.	39	Monteux
22	תהלים קכג: ב.				de Digne
23	לפי צפניה ג: ה.				

ד. ר"י אייבשיץ לקהילת לישלוא

[221א] קול קורא¹ לשלוי, מצור ישראל וגואלם, הוא יריק ברכתו² עליכם, די לבכם שואלים, ה"ה אחינו בני ישראל קהל עם ה' היושבים בעיר לישלוא יצוה ה' אתכם את הברכה³ נדיבי עם אלקי יעקב. אשרי העם שלו ככה,⁴ כולך יפה רעייתי ומום אין בך⁵ שמורה בכל וערוכה.⁶

הנה ברב צערי ויגוני על גודל שבר בת עמי⁷ מארץ מרחק כמעט אצבעתי שפלו לכתוב מילין ע"ג מילין. אך הא גרמא לי לכתוב לכם כי רוצה אני בתקנתכם ולא האמנתי אשר נדיבי עם כמוכם אשר שרשם נפתה עלי מקור החמלה יהיו עיניהם צרה בצדקה כזו אשר היא מחית נפשות אביונים הגונים אשר ה' הפגיע עם עון כולנו⁸ והם מחוללים מפשענו ובחבורתם נרפא לנו.⁹ וכל פרוטה מצטרפת לחשבן הגדול לפקוח נפשות כזה, כי בעו"ה לא זיתה מיום גלות ישראל מעל אדמתן צרה גדולה כזו לישראל כמוה זה ומתחילה כתב לי הרב החכם המופלא מהור"ר יעקב אשפירא שהיה נדבתכם לערך שש מאות ליוורה.¹⁰ וגם זה מעט היא בערך המצוה גדולה והלא אח פדה יפדה¹¹ ויקר בעיניו פדיון נפשו להחיות נפשות רבות מישראל בדבר מועט. דרשו נא קדמניות מיום היתה ישראל לגוי¹² אשר לא אצלו לנפשם שום דבר להציל ולהחיות נפשות אחיהם. ועל דבר זה נכרת ברית ישראל להיותם גוי אחד ונפש אחד וכל אשר לו יתן בעד נפשו ונפש אחד לכולנו, אף גם שנפחת שליש מלואו ויצא הרבע תחת שש, העל זה לא תרגז ארץ כי שמעתי אומרים כי הוצאתי מעות הנידר והנידב לצדקה אחרת וכן לא יעשה לשנות מצדקה לצדקה אף כי מן החמור לקל כי מצוה צדקה לקהלה הנ"ל חמורה מכל המצות דאית ב' צדקה פדיון שבוי, הצלת נפשות, כי בעו"ה הם כעת נפוצי ע"פ השדה ורבים נפוחי כפן¹³ מדלית איסור והשוללים פוגעים במ יום ביומו. והמורה לכם כזה בטעות הורה.¹⁴ [221ב] ולהיות כי מוחזקני בכם היותם יראי ה' רודפי חסד ואמת, אמרתי לבוא שנית במגילת ספר¹⁵ ביחוד אליכם לומר: הסיירו רע¹⁶ חדלו און כזה ושני מאות ליוורש בינכם מה היא עד שתהיו ימיכם באיסור הנ"ל ותראו למלאות שני מאות ליוור הנ"ל עד שיהי שש מאות. וגלל זה יהי ה' שש להטיב אתכם¹⁷ ולא הקרה נזק באהלכם. הלא על כל ישראל חובה בעת אשר בעו"ה מדת הדין מתוח ושלוחי אמוני ישראל בצרה ומצוקה לפשפש ולהרבות מעש כשרון¹⁸ אולי ירחם ומתן צדקה יכפה אף כי אם בארזים נפלה שלהבת¹⁹ וכו'. ולכן הטיבו דרכם בצדקה וחנינת דלים וה' יגן עליכם בחסדו הגדול כי נאמן הוא ברוך שמו הגדול לשלם שכר טוב לעושי מצוה. וכבר מילתי אומרה לרב צערי ושיחי וכעסי²⁰ א"א²¹ להאריך, אבל יהיו דברי אלה בעינכם כאלו הארכתי למענתי, ונא אל יהי מצוה זו קלה בעינכם כי ממש חרבן ירושלים היא

1 ישעיהו מ:ג.	9 ישעיהו ג:ה.	15 ירמיהו לו:ב, ג.
2 מלאכי ג:י.	10 livre = פראנק.	16 ישעיהו א:טז.
3 דברים כח:ח.	11 תהלים מט:ח.	17 דברים כח:סג.
4 תהלים קמד:טז.	12 שמות ט:כד.	18 קהלת ד:ד.
5 שיר השירים ד:ז.	13 בבלי שבת לג:ע"א.	19 בבלי מועד קטן כה ע"ב.
6 שמואל ב כג:ה.	14 לא ברור למי הכוונה:	20 ראה: שמואל א א:טז.
7 איכה ב:יא.	הרב המקומי?	21 אי אפשי.
8 ישעיהו ג:ו.		

חרבן העיר הגדולה פראג ומדינה. וה' ישפות שלוחתכם²² וטובת מעוזכם ויחזק אתכם לתורתו ועובדתו. החותם יום ר"ח אייר אַת קול דברי תשמעו לפ"ק,²³ הק' יהונתן בהרב המנוח מהוררין נטע זלה"ה חונה פה ק"ק מיץ וכל אגפיה מדינת צרפית, לתשובתכם הנני מקוה ומצפה יום ביומו.
גב הכתב: עלה מהר רץ²⁴ ונמהר ליד הרי המר, צדקתם יפרח כתמר, קהל עדת בני ישראל שבחם אין לגמור בק"ק לישלוא יצ"ו.²⁵

ה. ר"י אייבשוץ לארבע הקהילות

[250] לקהילות ישראל קרית ארבע היא חברון,¹ חבורי טהרה מחובר אל הקדש קדשי שמים שומרי משמרת ה' ותורתו² הנריבי חכמים וסופרים הישרים בלבותם יושבי שבת אחים גם יחד³ בכלל הברכה ק"ק אוויאן קרפאנדרץ ליליש קאוויאן יצוה אתם הברכה ולא יקרב באהלכם⁴ פרץ וצוחה⁵ מאלקי המערכה.⁶
שמעתי ותרננו בטני לקול צללו שפתי,⁷ לא אכלה כי אתם תמיהים מדוע נצב אחור ימינו להשיב לבכם ע"ד כסף נדבת צדקה הנשלח מאתכם לעניי ק"ק פראג הגולים בעו"ה. ולזאת חשבתם מחשבות רבות כה וכה, ואני אשמע ולא אביץ⁸ איך היה הדבר הזה כי תכף אשר כספכם בא אלי ונתתי עליו כתב ראוי על הקבלה כתבתי לכם תשובה ומענה בהחזקת טובה וחנינות וברכה ובשמים סהדי ועדי בשחקים. ואם שלטו ידי זרים במכתבי, מנוקה אני מעון ולכן באתי בתוקף אגרת זאת שנית להודיע לכם שכספכם בא אלי ואם כי מצער היא⁹ בערך קהלתכם ומצוה גדולה כזו החיות נפשות רבות מישראל אשר הם בצרה גדולה, מ"מ אעפ"כ ברוכים אתם לה'¹⁰ אשר לו הצדקה ואני תפילתי לה'¹¹ שלא יסיר חסדו¹² מאתכם וישמור אתכם מכל גגע ונגע ויתן לכם שלום ושלוח מאויב ואיוב פנימי וחיצון. ויהי מעשכם לפני ה' צינה רצון לבל ישלוט בכם שום קטרוג כי אם יאריך ימיכם ושנותכם בטוב ובנעימים אך טוב כל חימים,¹³ וכל פרוטה ופרוטה שנתתם יהי מצטרף לחשבון גדול רם על כל רמים זו משלי וה' יוסיף לכם משלו ברכתו אב הרחמים. ולהיות כי ידי כהה לרב צרות אחינו בני ישראל המוכים ולוקים שה פזורה¹⁴ ישראל, ידי נסוגו אחור ודברי מעוטים מחזיקים כמרובים. כי אני מחזיק לכם בכלל תשואת חן חן¹⁵ בשביל נדבתכם וענתה בכם צדקתכם כי תבאו יום מחר על שכרכם כי נאמן הוא ברוך שמו לשלם שכר טוב לעושי מצוה אף כי מצוה רבה כזו, דברי המתפלל בעד אריכת טיב שלוחתכם ומעתיר בעד סגיות שלוחתכם, הטרוד על התורה ועל העבודה חותם י"ב תמוז הנה שמעתי קול צעקות ישראל לפ"ק¹⁶ הק'¹⁷ יהונתן בהרב המנוח מהורר"ר נטע זלה"ה חפ"ק מיץ וכל גלילי ארץ צרפית
לקהלות קדושי ישראל עומדי' על פקודי אוויאן וחבורת" הסמוכי' שלי'¹⁸

22 לפי ישעיהו כו:יב.	3 תהלים קלג:א.	11 תהלים סט:יד.
23 3 במאי 1745.	4 ראה: תהלים צא:י.	12 דברי הימים א יז:ג.
24 חבקוק א:ו.	5 תהלים קמר:יד.	13 תהלים כג:ו.
25 ישמרהו צורו וגואלו.	6 לפי: שמואל א יז:כו.	14 ירמיהו נ:יז.
	7 חבקוק ג:טז.	15 זכריה ד:ו.
איגרת ה	8 דניאל יב:ח.	16 26 ביולי 1745.
1 לפי בראשית כג:ב.	9 בראשית יט:כב.	17 הקטן.
2 משלי כח:ד.	10 תהלים קטו:טו.	18 שלום.

הפניות ביבליוגראפיות

- ברטל, 'עליית ר' אליעזר מאמסטרם לארץ-ישראל בשנת תק"א (1740)', מחקרים על חולדות יהודי הולנד, 4, ירושלים תשמ"ה, עמ' 7-25.
- H. Gross, *Gallia Judaica*², (avec un supplément de Simon Schwarzfuchs...) Amsterdam 1969 גאליה יודאיקה
- H. Graetz, 'Einige handschriftliche Briefe von Jonathan Eibeschutz', *MGWJ*, 16 (1867), pp. 426-430. גרץ
- H.J. de Dianous, 'Le Sud-Est', in *Histoire des Juifs en France*, Toulouse 1972, pp. 193-220. דה דיאנוס
- Daniele Iancu, *Les Juifs en Provence (1475-1501)*, Marseille 1981. יאנקו
ערי, שלוחי ארץ-ישראל, ירושלים תשי"א.
- Abraham Cahen, *Le rabinat de Metz pendant la période française (1567-1871)*, Paris 1886. כהן
- Armand Lunel, *Juifs du Languedoc, de la Provence et des Etats français du pape*, Paris 1975. לונל
- Théophile Malvezin, *Histoire des Juifs à Bordeaux*², Marseille 1976. מאלבוין
מבורך, 'מעשי ההשחדלות באירופה למניעת גירושם של יהודי כוהמיה ומוראביה (1744-1745), ציון, כ"ח, חוב' ג-ד (תשכ"ג), עמ' 125-164.
- René Moulinas, *Les Juifs du pape en France*, Toulouse 1981. מולינאס
- Armand Mossé, *Histoire de Juifs d'Avignon et du Comtat Venaissin*, Paris 1934. מוסה
- David Feuerwerker, *L'émancipation des Juifs en France*, Paris 1976. פויארוורקר
- Philippe Prévot, *Histoire du ghetto d'Avignon*², Avignon 1975. פרבו
- Léon Kahn, *Les Juifs de Paris sous Louis XV*, Paris 1892. קהן 'פאריס'
- , *Les Juifs de Paris au dix-huitième siècle*, Paris 1894. קהן, מאה
- Cecil Roth, 'Sumptuary Laws of the Community of Carpentras', *J.Q.R.* n.s. 18 (1928), pp. 357-383. רות, מותרות
- , 'Une mission des communautés du Comtat-Venaissin à Rome'..., *REJ*, 84 (1927), pp. 1-14. רות, מיסיון
- , 'The Liturgies of Avignon and the Comtat Venaissin', *Journal of Jewish Bibliography*, 1 (1939), pp. 99-105. רות, סידורים
- Simon Schwarzfuchs, *Le registre des délibérations de la nation juive portugaise de Bordeaux (1711-1787)*, Paris 1981. שורצפוקס, בורדו
- , *Les Juifs de France*, Paris 1975. שורצפוקס, צרפת
- שורצפוקס, קארפנטרץ ש' שורצפוקס, 'עצר הדפסת ספרים: מחזור קרפינטרץ', עלי ספר, ו-ז (1979), עמ' 145-156.
- Zosa Szajkovski, *Franco-Judaica*, New York 1962. שייקובסקי, יודאיקה
ז' שייקובסקי, דאס לשון פון די יידן אין די ארבע קהילות פון קאמטא-ווענעסען, ניו יארק 1948.